

Nationaal Orgel Improvisatie Concours

Nieuwe opzet in Bolsward leverde geen eerste prijs

(Door A. M. Albias)

Bolsward/Rotterdam — Op zaterdag 16 juni jl. vond voor de 17e keer het Nationaal Orgel Improvisatie Concours plaats in de Martinikerk in Bolsward. Een gebeuren met een inmiddels rijke traditie, waarvoor dit keer de belangstelling matig was.

Dit jaarlijkse belangrijke gebeuren in orgelland werd bedreigd door een tekort aan vitaliteit. De organisatoren zijn gelukkig niet doof geweest voor de waarschuwingsschoten die o.a. Hans Erné vorig jaar loste in Het Orgel (p. 294 en 295). Voor dit jaar heeft „Bolsward“ zijn improvisatie-patiënt een transfusie toegediend, die regelrecht afkomstig was van Haarlems Bayo-organist Klaas Bolt. De geheel nieuwe opzet van het concours rechtvaardigt echter niet de gedachte dat het evenement in voorgaande jaren maar een orgel-miskleun geweest zou zijn. Namen als Reitze Smits, Jos van der Kooy, Jacques van Oortmersen, Jan van Gijn en andere herinneren aan respectvolle prestaties. Anderzijds kunnen nieuwe elementen in de opzet van een dergelijk traditioneel gebeuren verhoeden dat er een zekere verstarung optreedt. Vandaar dat „Bolsward“ in een nieuwe jas gestoken werd.

Orgels als uitgangspunt

„Bolsward“ heeft veel bijgedragen (en nog!) tot stimulering en verbetering van de orgelprovisatiekunst in Nederland. Thans leven we in een tijd, waarin vele organisten zich bezinnen op de interpretatie van orgelmuziek uit vorige tijden. Ook in de orgelbouw werpt dit vruchten af. Juist in de orgelbouw! Vandaar dat men thans in Bolsward het orgel als uitgangspunt van de improvisatie een belangrijker functie heeft willen toebedelen dan weleer. De deelnemers dienden bewuster vanuit het instrument te improviseren dan tot nu toe het geval was. Een smaakvol en zinvol gebruik van de beide orgels werd daarmee in de beoordeling van de prestaties betrokken. Derhalve zou de beste prestatie worden beloofd met de toekenning van de orgel-presentatieprijs. Daarmee kwam de zogenaamde kornalprijs te vervallen.

Deelnemers en jury

De deelnemers dit jaar waren: Henk Gijzen (Vineveen). Behaalde akte orgel B en solospel aan het A'dams Sweelinck-Conservatorium. Studeert verder bij Elly Kooiman en is organist in de Hervormde kerk te Baambrugge en Vineveen. Siebrun Zwaan (Gorinchem). Behaalde einddiploma orgel aan het Utrechts Conservatorium. Studeert verder bij Louis Toebosch. Heeft geen kerkelijke functie. Ton van Eck (Voorburg). Behaalde diploma orgel B. Studeert bij Jos Wielaker en Bernard Bartelink. Studeert verder bij Marie-Claire Alain en is organist van de St. Jacobuskerk in Den Haag. Bram Biersteker (Amsterdam). Behaalde akte orgel A aan het A'dams Sweelinck Conservatorium. Studeert verder orgel en protestantse kerkmuziek. Heeft geen kerkelijke functie.

De jury werd gevormd door de heren: Jean Wolfs, hoofdleraar orgel aan het Conservatorium te Maastricht en organist aan de O.L.V. Kerk aldaar. Anko Ezinga, leraar orgel en theorie aan de Muziek Pedagogische Academie (vakopleiding) te Leeuwarden en organist te Haren (Gr.). Johann Th. Lemckert moest zich op het laatste moment laten vervangen door Evert Westra, cantoororganist van de Nieuwe Kerk te Groningen. Lemckert kon namelijk niet op tijd zijn. De thuisreis van een buitenlands concert ging met vertraging gepaard.

Opgaven

Wat stond de deelnemers te doen? Op het koororgel moesten zij improviseren (± 10 minuten) op eigen thematisch materiaal, in een „klassieke“ of „moderne“ stijl, be-

• Het grote Hinsz-orgel van de Martinikerk in Bolsward.

staande uit drie delen: a. een Andante of Allegro in een tweedelige maatsort, b. een Largo of Adagio, c. een Allegro of Presto in een driedelige maatsort. Op het grote Hinsz-orgel hadden zij de taak vier variaties te improviseren over Psalm 135 (12 à 15 minuten) in een stijl die het historisch karakter van het instrument niet (duidelijk) zou weerspreken, waaraan toegevoegd zo veel mogelijk afwisseling in vorm en registratie. De improvisatie moest worden afgesloten met het begeleiden van twee coupletten van Psalm 135, door de aanwezigen gezongen.

De vaardigheden die de deelnemers op het koororgel demonstreerden waren geen van alle bijzonder interessant. Drijft beten zij zich vast in hun eigen thematisch materiaal, zonder de luisteraars eerst eens even voor te spelen waar ze het over zouden hebben. Overigens hielden ze zich wel keurig aan de omschreven opdracht. Het improviseren op een psalmlodie aan de klavieren van het grote orgel, betekende een terug-

keer naar de oer-Hollandse traditie van het „psalmbreken“ (variëren), uitgangspunt en bron van de improvisatiekunst in Nederland en de traditie van het zo kleurrijk en effectvol mogelijk uitbluiten van de eigenschappen en mogelijkheden die het orgel biedt.

Het bleek dat de deelnemers zich aardig in deze traditie konden verplaatsen, waarin de leerlingen van Bolt zich duidelijk wisten te onderscheiden (Biersteker en Gijzen). De bijdrage van de uit de R.K. traditie stammende Van Eck deed daartussen wat verloren aan. Dat hij zich kennelijk in deze sfeer niet op z'n gemak voelde, getuigde de zee van tijd die hij nodig had om van registraties te wisselen, valt hem daarom nauwelijks kwalijk te nemen. Siebrun Zwaan, die de spits afteet, verkeerde kennelijk onder invloed van Bolts langzaam-aan-theorie. Hij vermocht echter niet uit te blinken in inspiratieve vormgeving en ritmische gevarieerdheid. De beide Bolt-leerlingen verging het beter. Biersteker wist uitstekend weg met psalmlodie en instrument. Een wat al te consequent volgehouden behandeling in 18e eeuwse galante stijl wist hij echter niet te doorbreken met de zo nodige ritmische varianten. Gijzen legde daaromtrent meer spontaneit aan de dag, wat voor hem dan ook de tweede prijs opleverde. Zoals gezegd, geen eerste prijs. Volgens jury-voorzitter Wolfs hadden de deelnemers te weinig ruimte gelaten voor verzorgd orgelspel en werd er vaak te clichématig en met te veel sjablonen gewerkt.

Begeleiding

Een volkomen nieuw gegeven was het begeleiden van twee coupletten gemeentezang, dat jammer genoeg een lachwekkende vertoning werd. De ideeën die Klaas Bolt over de gemeentezangbegeleiding heeft, en die hij zelf op indrukwekkende wijze in praktijk weet te brengen, waren in Bolsward niet onopgemerkt gebleven. Gelukkig maar! Men dacht best wel vanuit het instrument, gezien de toegepaste registraties, doch het escorteren van de zang ging volkomen de mist in. De intenties waren goed, doch de uitwerkingen faalden, mede gezien de ongelukkig langzame tempi, waarin tevens de impuls (tactus) van de melodie, ook tussen de regels, volkomen ontbrak. De beste benadering kwam uiteraard van de kant van Biersteker en Gijzen, doch het horen luiden van de klok in Bolsjewistisch begeleidingsland, betekent nog niet dat men ook weet waar de klepel hangt. Er zal nog menige ontdekkingstocht naar de klepel nodig zijn om deze ontdekt wordt. Er zal nog menig couplet onder hun handen door moeten, willen zij in de praktijk op de juiste wijze met de klepel om kunnen gaan. Bolt heeft heel wat stof doen opwerpen, maar het kan natuurlijk nooit zijn bedoeling zijn te zingen zoals hier in Bolsward werd gedaan.

Ten slotte dient nog te worden vermeld dat tijdens het beraad van de jury de Chr. Muziekvereniging „Oranje“ o.l.v. Gerrit Heeringa, met haar bijdrage veel eer inlegde.

• Herman van Vliet aan het Müller-orgel van de Oude Kerk te Amsterdam.

Na kerkrestauratie nu weer concerten op Müller-orgel

Sinds 15 juni worden er in de Grote Kerk te Amsterdam weer orgelconcerten gegeven op het Müller-orgel. Dit orgel heeft vele jaren „gezwegen“ in verband met een omvangrijke restauratie van de kerk. Tijdens deze kerkrestauratie is het orgel wel bespeelbaar gehouden, maar het geven van concerten was niet meer mogelijk. Nu de Oude Kerk weer geheel in z'n oude staat is hersteld, zijn gelukkig orgelconcerten weer mogelijk.

In 1723 kreeg Christian Vater uit Hannover de opdracht tot het bouwen van een nieuw en vooral groot orgel. Deze bouw vergde twee jaren, van 1724 tot 1726 en kostte het voor die tijd kapitale bedrag van ongeveer 30.000 gulden. Op 10 oktober 1726 wordt het instrument gekeurd en „te wezen een werk bij uitnemendheid loffelijk en uitmuntend“ bevonden door een commissie bestaande uit deskundigen. Al zéér spoedig blijkt echter dat Vaters inzichten niet voldoen aan de zich naar de rococo ontwikkelde muzikale smaak van die tijd. In 1728, twee jaar na de voltooiing van het orgel wordt Haverkamp opgevolgd door Johannes Uthoorn uit Haarlem die met grote vrijmoedigheid gaat aandrigen om verbeteringen en aanpassingen. Na eerst wijzigingen van ondergeschikt belang gedaan gekregen te hebben heeft men succes bij de „burgemeesters“. In 1738 wordt besloten tot een

drastische verbouwing van het instrument. Johann Casper Müller kreeg de opdracht het orgel binnen de bestaande kas geheel te verbouwen, hetgeen nagenoeg wéér op nieuwbouw neerkomt. Begin 1742 komt Müller gereed en op 22 februari van dat jaar ontvangen de „burgemeesters“ het keuringsrapport.

Voorzichtigheidshalve, terugblikkend op de keuring van 1726, is hun hoogste lof: „Volgens contract“. Doch men koert het orgel met zijn 54 registers goed. In 1870 bracht de orgelmaker Christian Gottlieb Friedrich Witte het Oude Kerkorgel in de roemrijke staat waarin het (gelukkig) nu nog verkeert.

Dispositie

De registersamenstelling van dit meest indrukwekkende barok-orgel ter wereld is als volgt: Tremulanten voor alle klavieren. Omvang van de klavieren: C-c"; omvang pedaal: C-d".

Hoofdwerk:	Bovenwerk:	Rugwerk:
Prestant 16 voet	Quintadeen 16 voet	Prestant 8 voet
Bourdon 16'	Prestant 8'	Holpijp 8'
Prestant 8'	Quintadeen 8'	Quintadeen 8'
Holpijp 8'	Baarpijp 8'	Octaaf 4'
Quint 6'	Viola 8'	Speelfluit 4'
Octaaf 4'	Octaaf 4'	Quint 3'
Fluit 4'	Gemshoorn 4'	Octaaf 2'
Roerquint 3'	Nasard 3'	Woudfluit 2'
Octaaf 2'	Octaaf 2'	Cornet 5 st
Fluit 2'	Sexquialter 4 st	Sexquialter 4 st
Sexquialter	Cymbel 3 st	Mixtuur 6-8 st
Mixtuur 6-8	Trompet 8'	Scherp 4-6 st
Trompet 16'	Dulciaan 8'	Carillon 3-4 st
Trompet 8'	Vox Humana 8'	Fagot 16'
		Trompet 8'

Allerwegen nemen, nu de zomer aanstaande is, de orgelactiviteiten ook weer een enorme sprong. We behoeven alleen maar de concertagenda te bekijken om te constateren dat er met betrekking tot de orgel- en kerkmuziek heel wat wordt gedaan. Op zich is dat een enorm winst-punt.

In plaats van passief de zaak maar te laten „voortdobbelen“, zijn er veel mensen heden ten dage weer actief bezig. Men is reeds lang tot de ontdekking gekomen dat elke avond TV kijken ook geen bevrediging geeft.

Orgelactiviteiten in binnen- en buitenland

Actieve mensen op bepaalde activiteiten te wijzen is ook het doel van onze wekelijkse orgelrubriek. Daarom deze week enkele zaken waarop wij onze organisten en orgelliefhebbers willen wijzen. Allereerst wordt medegedeeld dat het traditionele orgelconcert voor amateur-organisten dat telken jare wordt gehouden op de laatste zaterdag in augustus in de Grote Kerk te Elburg, D.V. dit jaar zal worden gehouden in de Hervormde Lambertuskerk te Oldebroek op zaterdag 25 augustus. Men heeft een uitweg gezocht naar het 3-klaviers Flenororgel in Oldebroek, aangezien het grote orgel in

Elburgs Grote Kerk op het punt staat een drastische restauratie te ondergaan. Deelnemers kunnen zich melden bij de organist van de Grote Kerk te Elburg, Maarten Seijbel, Wildemaestraat 43 te Elburg, onder opgave van het werk dat men wil spelen. Elke deelnemer mag één orgelwerk spelen, men dient echter amateur te zijn op het tijdstip van aanmelding. De kosten van deelname bedragen f 35,-, gelijktijdig te voldoen bij de aanmelding door overmaking op girorekening 1018060 ten name van dhr. M. Seijbel voornoemd. In de jury hebben dit jaar zitting de organisten Simon C. Jansen, Jan J. van

den Berg en Charles de Wolff.

Dat ook de orgelactiviteiten in ons buurland België toenemen is een verheugend verschijnsel. We hebben hier onlangs al even op gewezen. Ook nu kunnen we weer diverse activiteiten melden. Op vrijdag 24 en zaterdag 25 augustus aanstaande is er een project Orgelcolloquium Abby Grimbergen, ingericht door de Vlaamse Vereniging ter bevordering van Orgelkunst. Er staan diverse lezingen en orgelbespeelingen op het programma. Voorts is er een stand voorzien van orgeldocumentatie, boeken, partituren en platen. De Abby van Grimbergen biedt tegen matige prijzen de mogelijkheid tot verblijf, overnachting en ontbijt en het gebruik van maaltijden. Er moet voorlopig opgegeven worden. Voor verdere inlichtingen kunt u zich wenden tot de Abby - Grimbergen (België).

Vijfentwintig jaar dirigent

Dit jaar is het vijfentwintig jaar geleden, dat Frans van Tilburg zijn eerste koor dirigeerde. Het feit wordt herdacht met jubileumconcerten, waarin Frans van Tilburg zijn koren begeleidt. Er wordt medewerking verleend door diverse koren. Behalve koordirigent is Frans van Tilburg ook een bekend organist.

Frans van Tilburg, geboren 13 april 1933 te Gorkum, ging op zesjarige leeftijd naar de lagere school. Kleuteronderwijs heeft hij niet gevolgd, dat was in die tijd een „luxe“ waaraan niet iedereen meedeed. Na de lagere school ging hij naar het gymnasium. Reeds op zesjarige leeftijd kreeg hij orgellessen van dezelfde leraar waarvan ook zijn ouders les hadden gekregen. Toen hij veertien jaar was, woende hij een orgelconcert bij van Dirk Zwart, in Gorkum. Dat pakte hem zo dat hij bij zichzelf het besluit nam, „dat wil ik ook“. Hij is toen verder orgellessen gaan nemen bij Jan Bonefaas, met welke lessen hij ook na zijn gymnasiumtijd is doorgedaan. Graag had hij verder willen studeren aan het conservatorium, maar dat stuitte thuis op bezwaren. Hij is toen na het gymnasium zelf orgellessen gaan geven

Dirigent

Hij begeleidde Jan Bonefaas regelmatig bij diens koorrepetities en moest wel eens als dirigent invallen. Zo is zijn functie als koordirigenten als vanzelf gegroeid. Van Jan Bonefaas heeft hij veel geleerd, zowel wat betreft orgelspelen als koordirectie. Later is hij, op advies van Jan Bonefaas, les gaan nemen bij Feike Asma. Ook van Feike Asma heeft hij erg veel geleerd. Daarna is hij vrij spoedig zelfstandig gaan werken, om door ervaring nog meer te leren.

Het gemis van een conservatoriumopleiding heeft voor Frans van Tilburg geen nadelige gevolgen gehad. De opleiding is prima, maar de praktijk is nog steeds de beste leermeester. Dat heeft Van Tilburg ook ondervonden. Zijn eerste koor was het Chr. Gemengd Koor te Uithoorn. Een koor van ongeveer dertig leden. Met dat koor is hij eenmaal naar een concours geweest, wat de

jaarlijkse traditie van dat koor was. Frans van Tilburg was daar echter niet zo mee ingenomen. Om die reden ook is hij er na een tijdje weer weggegaan.

Koren

Er zijn nogal wat koren die Van Tilburg onder z'n directie heeft gehad. Enkele daarvan zijn: Waalwijk-West, Waalwijk-Oost, Dussen, Almkerk, Sliedrecht en Herwijnen. Vaak had hij meer koren tegelijk. Soms waren het ook kerkkoren, wat echter niet zo goed uitkwam, omdat hij als organist (thans van de Hervormde Kerk te Werkendam) vaak verstek moest laten gaan om met een van de koren op te treden. Bovendien was dat dan ook nog veelal op christelijke feestdagen. Vandaar dat hij bij de kerkkoren weggegaan is.

Nu heeft Van Tilburg onder andere onder zijn hoede het Chr. Gemengd „Ridderkerks Zangkoor“.

Hij is daar terecht gekomen via een advertentie waarin een dirigent werd gevraagd. Verschillende collega's raadden hem af. Als uitdaging nam hij de benoeming echter aan. In het begin ging het wat moeilijk, maar geleidelijk is de wederzijdse waardering gegroeid en nu werken ze prima samen.

Uitgebreid

Het koor is sterk uitgebreid in de tijd van Frans van Tilburg. Hij begon er met zo'n dertig leden en dat is nu uitgegroeid tot ruim honderdvijftig leden. Het was nooit zijn vooropgezette plan om het groot te maken, al geeft het hem wel voldoening. Door een verhuizing van een der leden, kwam Frans van Tilburg ook in Giessendam terecht. Op verzoek van het desbetreffende lid is hij ook het Chr. Gemengd Koor „The Deum Laudamus“ gaan dirigeren. Dat koor is inmiddels eveneens ge-

groeid van vijftig tot zo'n ruim honderd leden. Al meer dan dertien jaar is Van Tilburg nu dirigent van beide koren. Het repertoire van de koren is tevens uitgebreid. Met het koor uit Hardinxveld „De Lofstem“ heeft hij al eens een compleet oratorium uitgevoerd.

Andere werkzaamheden

Frans van Tilburg is niet alleen organist en dirigent. Zijn verdere activiteiten en bezigheden bestaan uit orgellessen geven aan de Stichting Strekmuziekschool Alblaserswaard en Vijftiendertien te Gorkum. Verder geeft hij op verzoek van plaatselijke orgelcommissies concerten door het gehele land. Veel vrije tijd is er dan niet meer over, maar hij doet zijn werk met veel plezier en beschouwt zijn werk als zijn hobby.

• Frans van Tilburg die dit jaar zijn 25-jarig dirigentenjubileum viert